

ných na dluhy s úroky nižšími. Jest to též nejučin-
nější prostředek, který by obnovil poruchu rovno-
váhy mezi finančním a výrobním kapitálem a při tom zcela
oprávněný, neboť nelze míti za to, že z této krise — jak se
často za to má — finanční kapitál by mohl trvale míti
výhodu a zisk.

Antonín Busch.

ZPRÁVY A NÁZORY.

Krise a zlato.

Pod názvem „Krise a ceny“ vydal dr. Engliš brožuru, kterou
možno každému doporučiti, kdo se zajímá o hospodářské otázky.
Je jistě správné, že vlastní příčina hospodářské krise netkví v tak
zvané racionalisaci výroby, což se konečně již všeobecně uznává,
nýbrž má svůj původ na straně zlata. Jenže příčina tato není bohu-
žel ve jmenované brožuře podrobněji rozebrána a udávané „změny
na straně zlata“ musí míti také svou příčinu. O tuto prapříčinu
dnešní krise právě jde, ale nestačí ji pouze naznačovat, jak se po-
většině děje. O působení zlata na hospodářskou krizi není dosud
jednotného názoru, finanční komitét Společnosti Národů utvořil si
dokonce zvláštní výbor pro studium vlivu zlata na hospodářský
rozvoj, ale nedospěl dosud k žádnému uspokojivému výsledku. Násle-
dující úvaha má býti pokusem funkci zlata blíže osvětliti.

Jako praktický exportér studoval jsem tuto otázku od základu,
sledoval veškeré úvahy a spisy o dnešní krizi, pokud mně byly
dostupné, ale žádná mne neuspokojila; všechny byly příliš teore-
tické, zatím co praxe předběhla všechnu teorii, neboť vlastní pří-
čina krise nebyla dosud uspokojivě vytyčena a odůvodněna. Jest
přirozené, že si při řešení krise nevědí rady vedoucí politikové, kteří
bohužel stojí stranou praktického hospodářského života právě tak
jako národohospodáři, ale jsou tu bankéři a ředitelé bank, kteří by
mohli v dnešní situaci uplatňovat více své zkušenosti, kdyby na
místa tak odpovědná se dostávali lidé kvalifikovanější.

Dnešní hospodářská situace dá se stručně vyjádřiti následujícími
slovy: Nadbytek vyrobeného zboží při současném strádání velké
části obyvatelstva, nahromadění finančního kapitálu, jehož výše jest
shodná s celkovým zadlužením, zhroucení cen, nezaměstnanost, malá
podnikavost, nedostatek zaměstnavatelů, obava do budoucnosti a
z toho plynoucí nedůvěra a zvýšená šetrnost. Nad tímto vším trní
zlato a tento zlatý trn byl v poslední době ještě zdvižen. V dalším
chci dokázati, že zdvižení toto bylo nutné pro posunutí o stupeň
níže, které musí následovat.

Předem nutno si ujasnit, jak se dívati na kapitál, který si představuje každý jinak. Kapitál nutno rozdělovat na finanční a reálný (podnikový). Dr. Engliš se také o dvojím kapitálu zmiňuje, ač správné je rozdělovat jej na přírodní, reální a finanční. Podrobnější rozbor najde čtenář v mém článku „Moderní názor na kapitál“, který je uveřejněn v srpnovém čísle časopisu Česká Mysl. Stručně dá se reální kapitál definovat poměrem jedné osoby k nějakému statku, kdežto finanční kapitál vyjadřuje poměr vždy mezi dvěma osobami, takže rozdíl mezi nimi jest přesný a zásadní. Reální kapitál vzniká prací, tedy mezi člověkem a hmotou, finanční kapitál vzniká půjčkou nebo zadlužením, ať dobrovolným nebo nedobrovolným, a je k němu zapotřebí vždy dvou osob. Uloží-li si někdo peníze do záložny, vzniká finanční kapitál mezi vkladatelem a záložnou. Válečná náhrada (dluh) je finanční kapitál vítěze nad poraženým. Finanční kapitál může vzniknout pouhým ujednáním mezi dvěma osobami, proto budiž ve větším měřítku dojem fikce, jak se v poslední době toho významu rádo užívá. Finanční kapitál musí býti podložen kapitálem reálním, jinak se vskutku stává fikcí. Dluží-li na příklad drobný živnostník někomu milion korun, jest tento finanční kapitál fikcí, poněvadž jest nedobytný, ale není jí, dluží-li tentýž obnos velkopřemyslník.

Prohlásilo-li Rusko veškeren hmotný statek za státní majetek, zrušilo tím finanční kapitál v oblasti svého státu, ale vůči ostatním státům finanční kapitál musí uznávat i když předválečné dluhy neuznává. Neboť jakmile Rusko udělá objednávku a přijme zboží, které hned neplatí, uznává finanční kapitál vůči zahraniční firmě. Proto o nějakém konci finančního kapitálu, jak se zvláště v socialistických časopisech dočítáme, nemůže býti řeči, dokud povrch zemský jest rozdělen na samostatné státy, které vůči sobě musí uznávat finanční kapitál, mají-li si směňovat zboží. Mají-li si i soukromé osoby mezi sebou směňovat zboží a služby, musí existovat finanční kapitál i jako majetek soukromý, neboť směna přes státní ústředí je jistě těžkopádnější i dražší.

Tvoření finančního kapitálu je tudíž podmíněno děláním dluhů. Tu však v dnešní soustavě máme něco, co přestalo vyhovovat. Každý dluh vznikl pořízením statků čili reálního kapitálu. Vypůjčí-li si někdo peníze, dělá to proto, aby si buď postavil dům, nebo zařídil živnost nebo podobně. Splácí-li však dluh, může se státi, jak je tomu právě v době přítomné, že nikdo nechce zboží, nýbrž že každý žádá peníze čili poukázku na zlato. Placení děje se sice řízením šekovým nebo clearingovým, ale pohledávka tím vlastně není ještě zaplacená, finanční kapitál zůstává v nezměněných poměrech, jen dlužník se stává důvěryhodnější. Poněvadž však věritel může požadovati bankovky nebo zlato, i když jeho nárok vznikl poskytnutím zboží, není mezi věřitelem a dlužníkem rovné právo. Za středověku dlužníci nemohoucí platit byli krutě trestáni, později již jen věznění a něco z toho nepoměru se uchovalo až na naše časy.

Dnešní zlatý systém měn se stal tíživým, poněvadž každý majitel

finančního kapitálu má právo požadovat zlato a ježto se v důsledku toho ukázalo, že zlato není hodnotou stálou, nýbrž proměnlivou, řídící se zákonem nabídky a poptávky jako každé jiné zboží, dostali jsme se tím do krise. Neboť finanční kapitál neboli všeobecné zadlužení po válce neobyčejně vzrostlo a sem nutno zařadit působení válečných dluhů na nynější krizi.

Zlato v dnešním řádu zastává trojí funkci:

1. měřicí, vzhledem ke všem ostatním statkům,
2. krytí oběživa a
3. každá pohledávka zní na zlato.

Tato poslední funkce jest otázkou sociální a nutno ji podříditi změněné době, poněvadž je příčinou krise, jak z této úvahy vysvítá. Tak jako z uvedených tří funkcí první dvě za dnešních poměrů jsou nezbytné, tak ta třetí se stává tíživou a nadále vůbec neudržitelnou, poněvadž zlato následkem této třetí funkce přestává býti hodnotou stálou. Neboť nejdůležitější, vlastně základem celého hospodářského života, jest první funkce a vzrostlo-li zlato na hodnotě o 15 % v nynější době, jest to totéž, jako kdyby někdo obchodníku střížným zbožím prodloužil metr o 15 cm, nebo jako kdyby závaží 1 kg těžké samo narostlo o 15 dekagramů. Stálost hodnoty zlata musí býti právě tak úzkostlivě uchovávána jako prototyp metru, to musí býti prvním krokem k odstranění krise.

Zmíněné tři funkce zlata jsou však na sobě v určité závislosti, která se jeví v tom, že první je nezávislá a ovládá zároveň obě dvě funkce následující, druhá funkce ovládá třetí, ale je na své závislá, třetí je závislá na obou dvou předchozích, proto je nejdůležitější. Pojem první funkce je abstraktní; poněvadž zlato je co do hodnoty neměřitelné, je jeho hodnota taková, jakou mu lidé přisuzují, což platí konečně o každém zboží, rozdíl se jeví jen v tom, že zlato je pro všechny lidi hodnotou stejnou, ať se nalézá na kterémkoliv místě povrchu zemského. To neplatí o žádné jiné hmotě. Přesunuje-li se však zlato z Londýna do Paříže, musí to znamenat, že v Paříži má větší cenu než v Londýně, tudíž přesuny zlata ve větší míře způsobují jeho zhodnocování. Poněvadž lidé žijí v právních státech, ve kterých se musí podříditi určitým normám, může hodnota zlata záviseti na mezinárodním ujednání a nikoliv na silných jedincích nebo bankách, jak ještě dnes je to možné.

Pojem druhé funkce je hmotný, ježto zlato je uznaným směnným statkem oproti statkům jiným. Že bankovek je vydáno více, než je zlaté krytí, nemá s vlastní funkcí zlata nic společného. Zlaté krytí hraje úlohu prostředníka mezi funkcí první a třetí, takže následkem existence zlatého krytí vzniká funkce třetí, která je nejdůležitější, poněvadž tato jediná může způsobiti vzrůst hodnoty zlata. Pojem třetí funkce je pohyblivý, totiž v něm se obrátí hospodářský život vůbec. Nedostaje-li zlato na krytí bankovek, tím větší musí býti nedostatek pro funkci třetí, když si ho chtějí věřitelé pořídit za svůj finanční kapitál.

Dále nutno si uvědomit rozdíl mezi penězi a finančním kapitálem. Míti peníze znamená mítí reální kapitál v ruce, neboť oběživo

koluje místo zlata uloženého v Národní bance, ale má finanční kapitál znamená mít peníze u druhé osoby. Tak jako oběživo je kryto zlatem, tak finanční kapitál je kryt zbožím, jinak se stává fikcí, poněvadž je nedobytným. Ale chtít za finanční kapitál zlato, je nadprávi věřitele nad dlužníkem v dnešním kapitalistickém řádu, které nutno náležitě upravit. V tom tkví celá dnešní mizerie. Výlučný nárok na zlato by měl mít jenom majitel bankovek, ale nikoliv majitel jakékoliv pohledávky nebo bankovního účtu.

Příjem každého člověka znamená poukázku na zboží, ale nespotřebuje-li se část příjmu a utvoří se finanční kapitál tím, že přebytek tento se uloží nebo zapůjčí, mění se podle dnešního systému nárok na zboží v nárok na zlato. Dnešní krize nežadá nic jiného, než aby tento nárok na zlato nemohl uplatňovat každý majitel finančního kapitálu. Totiž systém úspor v pozdější době bude nutno upravit tak, že záložny budou fungovat více jako pojišťovny než jako peněžní ústavy v dnešním složení, anebo úspory budou muset znamenat poukázku na zboží a nikoliv na zlato, jak se nyní děje. Toto uskutečnění v praxi bude asi jednodušší, než se na první pohled zdá, jenom že musí být provedeno mezinárodně, jinak by se kapitál hromadil v zemích s nejlepšími podmínkami.

Tvrdí-li se, že příčinou dnešní krize jest světová deflace, není to příčina původní, poněvadž tato deflace jest již právě tak následkem, jako jiné nepříznivé zjevy doprovázející dnešní krizi. Původní příčinou světové hospodářské krize jest, že nárok finančního kapitálu zní na zlato a na zboží jen fakultativně, a poněvadž ohromné sumy finančního kapitálu v poválečné době, hlavně následkem válečných dluhů, byly soustředěny v jedné ruce, které nežádaly zboží, zvyšoval se nárok na zlato, které tím vzrostlo na ceně a následek toho jest tak zvaná světová deflace (zhodnocení všech měn).

První impuls k dnešní hospodářské krizi dala Francie, když prohlásila, že Německo nesmí znovu vybudovat zpustošené kraje Francie samo, nýbrž že musí reparace platit v penězích, totiž poukázku na zlato. Ale k placení finančního kapitálu, nechce-li věřitel přijmouti zboží, jest třeba osoby třetí, která je ochotna zboží v žádaném množství zkonsumovat. Pro utvoření dluhu neboli finančního kapitálu je potřebí dvou osob, ale pro jeho splacení je potřebí tří osob. Splacení finančního kapitálu je podmíněno dodávkami třetí osobě, to jest s p o t ř e b o u a právě tato spotřeba pro splacení finančního kapitálu se ukázala nedostatečnou. Nespotřebuje-li třetí osoba zboží v takovém množství, aby nárok věřitele za dlužníkem mohl být ukojen, je žádáno zlato. Ta třetí osoba tu funguje jako konsument zboží, které věřitel nechtěl přijmouti a tu třetí osobu, spotřebitele, v dnešním řádu musí hledati dlužník.

Mezi věřitelem, spotřebitelem a dlužníkem je určitá závislost, kterou nutno si ujasnit, při čemž funkci zlata ponecháme zatím stranou. Spotřebitel je vždy prostředníkem mezi věřitelem a dlužníkem. Věřitel ovládá spotřebitele i dlužníka, ale je zároveň na nich závislý. Nejdůležitější z nich není ani spotřebitel, ani věřitel, nýbrž

dlužník, neboť roste-li tento, roste zároveň i spotřebitel i věřitel. Ale ani věřitel ani spotřebitel nemohou bez současného vzrůstu dlužníka růsti, nemá-li býti porušena rovnováha. Pod pojmem spotřebitel nutno ovšem vždy rozuměti jen osobu, která za finanční kapitál přijímá nabízené zboží. Není tudíž spotřebitelem ten, kdo si zboží sám vyrobí a spotřebuje, nebo nejsou spotřebiteli ony dvě osoby, které si navzájem vyměňují zboží, i když je zkonsumují.

Vývojem doby existence dlužníka nabývá stále na důležitosti, neboť hospodářský rozvoj je podmíněn vzrůstem dluhů. Dlužník je výslednicí mezi věřitelem a spotřebitelem a dlužník bez nich nemůže existovat. Je těžko rozhodovat, zdali dlužník závisí více na věřiteli nebo spotřebiteli, celkem však možno říci, že vznik dlužníka závisí na věřiteli, kdežto jeho trvání závisí na spotřebiteli. Spotřebitel však, jako prostředník, ač ovládá dlužníka, je závislým na věřiteli. Věřitel si ovšem musí býti neustále vědom toho, že jeho vzrůst je podmíněn současným vzrůstem nejen dlužníka, nýbrž i spotřebitele. Věřitel má posici nejsnazší, může pomoci spotřebiteli i dlužníku, pomoci má ovšem tomu slabšímu, to je dnes spotřebitel, ale zdá se, že za dnešních poměrů věřitel udělá raději krok zpět a pomůže raději dlužníku, než by pomohl spotřebiteli, který svým vzrůstem vlastně vytváří demokratické poměry.

Řešení dnešní situace žádá posílení spotřebitele čili zmenšení jeho závislosti na věřiteli, ale tento se tomu brání tím, že využívá pro sebe všech výhod, které skýtá funkce zlata v dnešním hospodářství. Silný věřitel a slabý spotřebitel je obraz doby předválečné, dnešní doba spěje k vyrovnání sil mezi nimi, které se musí projevit v tom smyslu, že dlužník bude platit rovným dílem věřiteli i spotřebiteli, prvému poukázkou na zlato, druhému poukázkou na zboží. V praxi se to potom projeví zmíněným již rozdílem mezi penězi a finančním kapitálem. V první řadě to platí pro styk mezi státní a veškeré mezinárodní platy bude nutno rozdělit na dva druhy. Buďto dluh má být splatný penězi, to jest poukázkou na zlato, nebo je splatný v jakémkoliv zboží, i když je dlužník nevyrábí.

Nebude asi pochyby o tom, že původcem dnešní krise nejsou jednotlivci jako majitelé finančního kapitálu, ač se tito pohodlně svezli světovou deflací, nýbrž vlády několika věřitelských států, které si z finančního kapitálu udělaly politikum neustálého mezinárodního vyjednávání, čímž důležitost zlata jenom zvyšovaly. Míti dnes finanční kapitál, to jest poukázku na zlato, znamená míti moc, ale míti místo toho jen poukázku na zboží, znamená se té moci vzdáti, to je jádro dnešní situace. Vlády států jsou dosud řízeny lidmi zvyklými imperialistické politice předválečné; jen tak mohl vzniknout dnešní finanční imperialismus mezinárodní, a to tím způsobem, že výlučného postavení zlata při mezinárodních platech využívají věřitelé k poručníkovaní nad dlužníkem.

Bylo řečeno, že v nerozlučné trojici věřitel-spotřebitel-dlužník byla porušena rovnováha, ale než by věřitel posílil spotřebitele, je podle dnešní situace dříve ochoten seslabiti dlužníka, totiž snížit

existující finanční kapitál čili škrtnouti částečně dluhy. Snaha chrániti vlastní průmysl tu bude asi na scestí. Vždyť jest tolik výrobků, které věřitelský stát nevyrábí, a kdyby místo škrtnutí dluhů si je odebral a rozprodal vlastním občanům za nepatrný obnos, musilo by to míti v zápětí zvýšení spotřeby i jiných výrobků, které se ve vlastní zemi vyrábějí, že finanční kapitál v takové výši existuje, máme býti rádi, ale jak se zdá, lidstvo ho neumí dosud užítí. Je jistě pošetilé, že věritel žádá zlato a nechce zboží, ale je-li tomu tak, pak se tu jedná o finanční imperialismus, který nijak nezapadá do dnešní demokratické doby, a proto ta nedůvěra zvláště na straně majitelů finančního kapitálu.

Bylo řečeno, že pro utvoření finančního kapitálu postačí ujednání mezi dvěma osobami, k jeho zrušení to ovšem stačí také, avšak k zaplacení dluhu (finančního kapitálu) je potřebí tří osob, právě tak, jako k utvoření úspor. S tohoto hlediska nutno vznik finančního kapitálu rozlišovati. Děláním dluhů znamená tvoření závislostí, které je podmínkou pro každý život, a nutno míti stále na paměti, že dlužník je důležitější než spotřebitel. Dnešní krizi do dvou let jistě překonáme a pak nastane opět doba prosperity, to jest vyrovnavání mezi věřitelem a dlužníkem, která skončí asi tím, že se bude opět hledat dlužník, jako dnes se hledá spotřebitel. Historický rok 48., který po všechna století znamenal vždy nějaký mezník v dějinách, se poznenáhlu blíží a bude asi kritičtější, než je dnešní doba, neboť vyrovnaní mezinárodních dluhů, které do té doby do jisté míry nastane, znamená touhu je znovu nadělat a pro to je jeden osvědčený prostředek, válka. Škrtnutím mezinárodních dluhů se budeme tudíž přibližovati opět nové válce.

Hlavní světový věritel, Spojené státy, by si měly uvědomit, že tolik vědeckých ústavů by se dalo zařídit z nadbytečného kapitálu, tolik hvězdáren a raketových letů by se dalo uskutečnit, aniž by domácí konsum byl tím nějak oslaben, spíše naopak, ale neděje-li se to, nutno předpokládat, že Spojené státy dávají přednost poručníkovaní nad Evropou, což je okolnost velmi důležitá, která musí vésti nakonec k napětí mezi oběma kontinenty.

Až při mezinárodních platech bude postaveno zlato na roveň ostatnímu zboží, pak bude po krizi, ale nebude skutečné demokracie, dokud finanční kapitál bude směti požadovati jen zlato.

(Vyňato z připravované knihy „Hospodářská krise a kapitalismus“.)

Karel Beneš.